

# THE LITURGY OF THE HOURS IN EAST AND WEST THE ORIGINS OF THE DIVINE OFFICE AND ITS MEANING TODAY

by ROBERT TAFT, S. J.

The Liturgical Press, St. John's Abbey, Collegeville MN., 1986, pp. XVII + 421.

**Ամերիկացի** Prof. R. Taft միջազգային ձյնագիտութեան ծիրէն ներս ծանօթ հեղիշ նակ մըն է իր յօդուածներով, հրատարակութիւններով եւ դասախօսութիւններով. ան պաշտօնական դասախօս է Հռոմի Արեւելեան Աստուածաբանութեան կաճառին (Pontificio Istituto Orientale):

Prof. Taft ներկայ ուսումնասիրութեամբ կու գայ ներկայացնելու տարիներու ընթացքին համադրած, մշակած եւ խորացուցած իր դասախօսութիւններն ու յօդուածները, հետազօտութեան տալով համապարփակ պատկեր մը՝ արեւելեան եւ արեւմտեան եկեղեցիներու ժամերգութիւններու ծագումին եւ կազմութեան մասին:

Գիրքը բաժնուած է չորս մասերու:

Առաջին մասը կ'արդարացնէ աշխատանքին պատճառները, նպատակը եւ միաժամանակ կը կազմէ իր աշխատանքին կորիզը. խորագրին է Աւամդուքեան կազմութիւնը:

Այսօրուան ծիսագիտութիւնը չի՝ կրնար ծէսերու ծագումի մասին անդադառնալ, առանց համեմատական տեսութեան մը: Այս պատճառով ալ, ո՛չ մէկ ծէս կրնայ անջատ նկատուիլ միւս ծէսերէն եւ կամ ծիսական ընդհանուր երկու ընտանիքներէն՝ արեւելեանէն ու արեւմտեանէն:

Հետեւաբար, հեղինակը մեկնելով քրիստոնէական եւ հրէական աղբիւրներէ, կու տայ պատմական Ա. դարու ընթացքին՝ տաճարներու, ժողովարաններու եւ կամ տուններու մէջ կատարուած ժամերգութիւններու երկու հիմնական բաժանումներուն՝ Առաւօտեան եւ Երեկոյեան պարզ եւ նախնական ձեւերուն: Յաջորդաբար, այս երկու ձեւերը դարբերու ընթացքին դու աւելի զարգանալով՝ ժամերգութեան ծիսական ժամերու թիւը կը սկսի աւելնալ, այնպէս որ Դ. դարուն արդէն ունինք համախումբ եւ անհատաբար կատարուած ժամերգութեան զոյգ ձեւեր, որոնք ունէին հետեւեալ բաժանումները.

Առաւօտեան, Երրորդ, Վեցերորդ, Իմներորդ, Երեկոյեան եւ Գիշերային ժամեր:

Հեղինակը կը խօսի նաեւ վերջերս յայտնուած ծիսագիտական այն մօտեցումով, որուն համաձայն Դ. դարուն ստեղծուած ըլլալու է Մայր Տաճարներու եւ Մեմաստամներու (Պաղեստին, Միջագետք եւ Կապադովկիա) մէջ կատարուած ժամերգութիւններու երկու տարբեր տեսակները:

Մեմաստամներու ժամերգութիւնները ամենեւին ներքին կապ մը չունէին օրուան 24 ժամերու կապակցութեամբ:

Մենաստաններու մէջ, թէ՛ միասնաբար եւ թէ՛ անհատաբար կատարուած ժամերգութիւնները մեծ մասով կազմուած էին սաղմոսներգութիւններէ, որոնց կը հետեւէր երկրպագութիւնը, աղօթք մը եւ յորդոր «քարոզ» մը: Սուրբ Գրիգոր ընթերցումով կը փակուէր կրօնական այդ համարիմու ծիսակատարութիւնը:

Մինչ՝ Մայր Տաճարներու ժամերգութիւնը սկսած է «Առաւօտեան» ու կը չի խորհրդանշներով:

Հոս, արեւածագը կը խորհրդանշէր Քրիստոս. որուն համար կ'երգուի «Փառք Ի բարձունս» եւ Մ. եւ Ճե՛Լ. սաղմոսները. իսկ «Երեկոյեան» ժամուն Քրիստոս դարձեալ կը խորհրդանշուի «Երեկոյեան Լոյսով», խունկով «Լոյս Զուարթով» եւ Ճե՛Ն. 2 սաղմոսով:

Մայր տաճարներու ժամակարգութիւնները սերտօրէն կապուած էին օրուան ժամերուն եւ ամէն սաղմոս եւ շարական յարմարցուած էր այդ ժամերուն:

Այս ընդհանուր պատկերը մեզի կը ներկայացուի դարերու եւ զանազան երկիրներու հերթականութեամբ, քաղելով եկեղեցւոյ մէծ դէմքերու գործերէն, սկսելով Հրէաստանէն ճգիպոսս եւ ապա միւս բոլոր թրիստոնեայ քաղաքները: Կարգով կը յիշուին նաեւ մեր Հայկական ժամերգութեան ծանօթ գլխաւոր սաղմոսներու մուտքը, երգերը, քարոզները, «Համաշխարհական» աղօթքները, խնկարկութիւնը եւ ժամերգութեան Պատարագի հետ միացումը:

Վեցերորդ գլուխէն կ'անցնի քննելու արեւմուտքի՝ յատկապէս հիւսիսային Ափրիկէի, Գաղղիոյ, Իրանտայի, Իպերական թերակղզիի եւ Իտալիոյ ժամերգութիւնները, կրկին նշելով Մենաստանի եւ Մայր տաճարի զանազանութիւնները:

Բ. մասին մէջ Հեղինակը կու տայ Արեւելեան ընտանիքներու կազմը առանձին առանձին, իրենց գլխաւոր գիծերուն մէջ, առանց խոր քննարկումի մը ենթարկելու: Հոն են նախ Հայկականը, ապա Ասորա-Փաղղէականը, Արեւմտեան-Ասորական եւ Մասնի աւանդութիւնները, Ղպտի, Եթովպական եւ վերջապէս Բիւզանդականը:

Այս մասին Համար կ'ուզէինք անդրադարձնել մեր հմուտ Հեղինակին թէ ինչո՞ւ արդեօք մատենագիտութեան մէջ նկատի չէ առած գոնէ Հայր Վարդան Հացունիի «Պատմութիւն Հայոց Աղօթամատոյցին» յետ մահու հրատարակութիւնը (Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1865), ինչ որ խոր եւ բաւականաչափ լուրջ ուսումնասիրութիւն մըն է եւ մինչեւ այսօր դեռ անգերազանց է Հայկական ամբողջական ժամակարգութեան ուսումնասիրութեան կալուածէն ներս:

Մեր կարծիքով, Հայր Հացունի, ներկայ ժամանակներու ըմբռնումները դուրսնող գործ մը կատարած է, յատկապէս իր գրքին Բ. մասի ուժ գլուխներուն մէջ, ուր (ինչպէս Prof. Taft կատարած է) իր տեսակէտերը հիմնած է առաջին դարերու հեղինակներով միայ, ինչպէս «Առաքելական Սահմանադրութիւն»ը Սևաբրիս, Պալմիրոս, Ասիանոս, Ս. Աթնաս, Ս. Բարսեղ եւ Ոսկեբերան, յիշելով նաեւ Սինայի վանքի աւանդութիւնը, Բեթլեհէմիներ, Կապադովկիայի, Երուսաղէմի եւ Եթերիա կոյսի ճամբորդական-ծիսական նկարագրութիւնները:

Այս բոլորը ըսինք՝ ցոյց տալու Համար որ արդար էր յիշել Հայկական ծիսագիտութեան հեղինակաւորի մը գործը, նոյնիսկ եթէ անհամաձայն ըլլանք Հայր Հացունիի տեսակէտերուն եւ կամ եթէ Prof. Taft նպատակ չունէր ծանրանալու Հայկական ժամակարգութեան վրայ:

Գ. մասին մէջ կը չօչափուի արեւմտեան աւանդութեան մէջ ժամասացութեան յատուկ հարց մը, թէ ի՞նչպէս. միասնաբար կատարուող եկեղեցւոյ ժամասացութիւնը, արեւմուտքի մէջ անհատական եւ առանձին ըսելովք աղօթքի մը վերածուած է (Ը. դարուն), այսինքն միասնաբար կատարուած արարողութիւն մը (Liturgy), վերածուած է պարզ աղօթագիրք-ժամագիրքի (Prayer book) մը: Որուն պատճառով, միջին դարու արեւմտեան միաբանութիւններու մէջ կը ստեղծուին նաեւ պայքարներ կանոնական սահմաններու մէջ Հաշտեցնելու նպատակով ժամասացութեան պարտականութիւնը եւ ուսումնական կեանքը, որ կը կատարուէր իրենց կողմէ ստեղծուած Համալսարաններու մէջ:

Ժամերգութիւնը առանձին կատարելու դադափարը կ'անցնի նաեւ թեմական կղերին մէջ, որոնք կը ստիպուին առանձին կատարել օրուան ժամերգութիւնները, հակառակ որ ո՛չ մէկ կանոնական օրէնք կար պարտադրանքի (մինչեւ ԺՁ. դար) եւ կամ ենթադրել ասոր օրինակ ըլլալը: Հեղինակը հարցերը կը վերլուծէ հասցնելով մինչեւ Վատիկանեան Բ. Ժողովը:

Գ. մասին երրորդ գլուխը կը քննէ նաեւ անտարանականներու ժամասացութեան աւանդութիւնը:

Դ. մասին մէջ, Հեղինակը իր անձնական եւ աստուածաբանական խորհրդածութիւնները կը կատարէ ժամերգութեան զաղափարին, հոգեկանութեան եւ ծիսական ժամերու խորհրդանշաններու մասին, միաժամանակ բաղդատական մը ընելով Ռուս-Բիւզանդական եւ արեւմտեան ժամասացութեան միջեւ: Գործի աւարտին՝ իր կատարած աշխատանքին բովանդակութիւնը կը համադրէ աստուածաբանական տեսանկիւնէն, անցնելով եզրափակիչ գլուխի մը, ուր Հեղինակը Եկեղեցւոյ ժամասացութիւնը կը նկատէ իբր աղօթքի դպրոց մը: «The Divine office is said to have a superior value over other forms of prayer because it is approved by the church, and that is perfectly true.

As the prayer of the church it is the prayer of Christ himself the full Christ, head and members, and this fact alone gives a transforming value to our prayer that it cannot have when done alone. ... But that does not answer the question why the church has blessed precisely *this* form of prayer as her daily prayer *par excellence*. Undoubtedly many reasons could be advanced to prove the excellence of the office, but three stand out in my mind: the Divine Office is *biblical, objective, traditional* prayer. ... The office is the church's own school of prayer, a novitiate in which she teaches her age-old ways of how to glorify God in Christ as Church, together as one body, in union with and after the example of her head. No other form of prayer is so rooted in the mysteries of salvation history as they are unfolded day by day in the church's annual cycle» (pp. 367-8).

Միսական տեսանկիւնէ դիտուած այս նշանակալից խորհրդածութիւններէ յետոյ, Հեղինակը իր գործին կցած է ծիսական ընդհանուր եւ ապա ծիսական ընտանիքներուն ընտիր մատենագիտութիւն մը՝ ժամերգութեան վերաբերեալ:

Պէտք ենք ընդունիլ որ Prof. Taft նոր տեսութեամբ յաջողած է պարունակութեամբ բաւական սպառիչ աշխատութիւն մը ներկայացնել ժամերգութեան պատմական ծագումին նկատմամբ՝ կոթնելով բնականաբար Հին աղբիւրներու վրայ:

Գիտական այս կարեւոր հրատարակութիւնը կը յանձնարարուի բոլոր անոնց, որ կը զբաղին յատկապէս ժամերգութիւններու եւ ծիսական առընչակից հարցերով:

Հ. ՄԱՇՏՈՑ ԶՈՒԼՃՅԱՆ